

THORACONYMUS MÁTYÁS

XVI. századi szellemi mozgalmainkról szólva gyakran hivatkozunk a korabeli iskolai élet és a szepességi vallási-ideológiai küzdelmek maradandó emlékezetű alakjára, Thoraconymus Mátyásra. Munkásságának alapos felmérése azonban még nem történt meg. Ennek legfőbb oka az, hogy mindeddig csak kis számban kerültek elő életére s pedagógiai, tudományos és irodalmi működésére vonatkozó dokumentumok. A másik tényező, mely késlelteti pályafutásának felmérését, az a széles körben elterjedt vélemény, hogy a szepességi hitvitázás jelentősége igen kevés: a szenvedélyes, terjedelmes irodalmat szülő polemizálás mind tartalmilag, mind területileg szűk körre koncentráldott.

Meggyőződésem, hogy Thoraconymus Mátyás hazai működése több figyelmet érdemel. Munkásságának jelentősége korántsem merül ki a dogmák vitatásában. Alakját a filippizmus első szakaszának magyarországi hatásával *együtt* kell majd fölmérnünk. A korabeli viszálykodásokban nemcsak a gyakorlati teológián belüli öncélú, elszigetelt kötekedésekről lehetett szó, hanem olyan eszmeáramlatok hatásáról, melyek társadalmi, politikai és ideológiai jelentősége, irodalmi, kulturális, pedagógiai befolyása igen számottevő.

Az itt következő cikkben nem szerepel e kérdés elemzése; Thoraconymus munkásságának reális értékeléséhez egyelőre életrajzának korrekcióival és hazai működésének vázlatos áttekintésével szeretnénk hozzájárulni.¹

1. Származása, tanulmányai

Wittenbergben tanult, a szászországi filippizmusnak akkor még zavartalan központjában.² Az egyetem matrikulájában 1569. november 7-i dátummal áll neve s városa: „Matt[hias] Thoraconymus, vulgo Kabát dictus, patria Brisnensis.”³ Ez az egyetlen hiteles adat, melyből származására is következtethetünk: Breznóbányai volt. A *Thoraconymus* név, miként a wittenbergi „Philippus Magister” névhasználata, görög fordítás. Így részint a görög szó jelentéséből: „ῥώπαξ” 1., mellkas’ 2., mellvért’ — másrészt az immatrikuláció szövegéből („... vulgo Kabát dictus...”) következtethetünk családnevének eredetére. Valószínű, hogy a *Thoraconymus* a köntöst és *mellényi* jelentő szlovák „kabát” szó görögösítése. Így az „általában Kabátnak hívott” ifjú szlovák családban születhetett. Mindezt megerősíti, hogy a wittenbergi magyar

¹ Thoraconymus munkásságáról eddig még nem készült összefoglaló elemzés. Az életút egyes mozzanatait kiemelő feldolgozások közt legjelentősebb: Ráth György: *Két kassai plébános a XVI. században*. Bp. 1895. Hazai működésének fölmérésére törekedett Kemény Lajos: *A sárospataki iskola történetéhez. I. Kabát Mátyás*. Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. 1910, 323. és Dongó Gy. Géza: *Mátyás főpap tíz panasza 1579-ből*. u. o. 1911, 50—54.

² Korábbi tanulmányiról csak Zoványi tesz említést: „Egyebek közt Morvaiglon is tanult.” (Zoványi Jenő *cikkei a „Theologiai Lexikon” részére a magyarországi protestantizmus történetéből*. Bp. 1940, 481.)

³ Bartholomaeides: *Memoriae Ungarorum...* Pest, 1817. 555. Kemény Lajos is idézi: i. m. 323.

bursában sem szerepel, neve mellé nem ír „ungarus” megkülönböztetést. Hazai működésének értékelését e körülmény még izgalmasabbá teszi, hiszen munkássága a magyar művelődés történetében is fontos epizód.

2. Bártfa és Késmárk; az „elűzetés” legendája

Wittenbergből 1570 őszen érkezik vissza hazájába. Itt a Stöckel Lénárd iskolai és hittani nézeteinek megnyert Bártfára kerül,⁴ az akkori rektor, Faber Tamás mellé. Fél év múlva azonban, 1571 májusában már a késmárki iskola élén találjuk. Gyors távozását hiba volna nézetkülönbséggel magyarázni. A bártfai rektor később harcosan, írásban is kiáll az ubiquitas eszméje mellett, ám nem jelzi és nem indokolja semmi, hogy már ez időben is vitái lettek volna tanártársával. Az épp megüresedő késmárki rektori állásba a város tanácsa Bártfáról kérhetett alkalmas, megbízható, jó felkészültségű tanerőt. Köztudott, hogy Bártfa iskolájához Stöckel óta szoros szálak fűzték a késmárki iskolát. Thoraconymus nem a rektor hittani nézetei miatt távozott, mint az kettejük későbbi vitáiraita ismerve föltételezhető lenne. Késmárk ekkor (1570-től) a mereven lutheránus szellemű Ruber János felsőmagyarországi kapitány kezén volt, és ő (ismerjük egy-egy „városbíró” főúr vallás- és művelődés-meghatározó hatalmát!) semmiképp nem járult volna hozzá egy, nézeteivel ellentétes tanokat valló iskolamester alkalmazásába.

Thoraconymus Mátyás Késmárkon — hasonlóan Stöckel óta itt működő elődeihöz — Melanchthon pedagógiai módszereit követi. Autorolvasást vezet, tanít görög és latin nyelvtant, dialektikát, retorikát és mennyiségtant. Távozásának idejéről és körülményeiről nem rendelkezünk megbízható *korabeli* adatokkal.⁵ Praetorius Dávid⁶ megállapítása tűnik a legkorábbinak. Szerinte Thoraconymus 1572 —1574 között az iskola rektora, de hivatalából s a városból Sommer György *elűzi*. Vitájuk hevében később ugyancsak *elűzetésről* beszél hajdani tanítója, Eberhard Mátyás: „Mért űzött Késmárk el s Kassai iskola téged? Hogy be ne szennyezhesd majd te a gyermeki díszet.”⁷ Azt gondolhatnánk tehát, hogy Késmárkon valóban összeütközésbe került a város előljáróival. Ismerünk azonban olyan early dokumentumokat, melyek mind a jelzett időpontot, mind a távozás ilyen körülményeit kérdésessé teszik. Thoraconymus egyik tanítványa, Ambrosius Lám Sebestyén, külszági peregrinatora indul Késmárkról, s 1575. június 4-én beiratkozik a wittenbergi akadémiára. Ajánlólevelét az iskola rektora, maga Thoraconymus Mátyás keltezte 1575. május 5-én. A késmárki diák Ruber János császári tanácsos pártfogását élvezi külföldön. Hazatérve, 1577 április elején, Késmárkra kerül, ahol még hajdani tanítója a rektor. Thoraconymus Mátyás hónapokkal ezután hagyja csak el az iskolát. Távoztának körülményeit kassai források vizsgálatával igyekszem megvilágítani.

⁴ Stöckel nyolc évig tartózkodott wittenbergi mesterei, főként Melanchthon környezetében. Hazai működése során európai hírnévre tesz szert. 1540-ben kidolgozza új iskolarendszerét: Melanchthon módszerei szerint szervei át a bártfai iskolát. 1555—56 fordulóján Késmárkon rektor. Vö. Johann Lipták: *Geschichte des evang. Distriktual-Lyzeums A. B. in Kesmark*. Késmárk, 1933.

⁵ A különböző forrásokra támaszkodók későbbi datálások meglehetősen eltérőek. Szombathi nyomán írott életrajza (SpFüz 1864, 412—420.) távozásának idejét 1574-re teszi. Frankl Vilmos szerint (*A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században*. Bp. 1873, 148.) Thoraconymus 1571—1575 között rektor Késmárkon. Kemény Lajos (i. m. 323.): 1571—1578; Zoványi Jenő (i. m. 481.): „1571. máj.-tól 1577 kora tavaszáig ... rektor Késmárkon. Mikor innen helyét iránya miatt távoznia kellett, talán hely nélkül volt egy ideig, mert csak 1578. máj. talált rektori alkalmazást Kassán.”

⁶ 1608—1646 között a késmárki iskola rektora.

⁷ Gulyás József fordítását idézem (*Bizonyságok*. Sárospatak, 1936.).

3. A kassai iskolánál

A „nagy tudományú”, görögöt is tanító kassai rektor, Breslak Márton, három éves működés után 1577. december 30-án mond le. Az ő utóda itt a következő év legelején Thoraconymus Mátyás. Bizonyosan Késmárkról hívta meg őt a kassai tanács — feltétlenül Ruber belegeyezésével — iskolájuk élére, ahol már eddig sem alkalmaztak mást, csak elismerten nagy tudományú, kiváló felkészültségű, de főként feddhetetlen hírvű tanítót. Késmárkról való „elűzetésének” semmi határozott bizonyítéka nincs, munkáiban sem utal erre később. Valószínűtlen, hogy az előző rektorságában esetleg széthúzással vádolt, s innen „elűzött” Thoraconymust Ruber tudtával meghívhatnák Kassára, a városi ifjúság nevelésére. A rektori állás megüresedése idején bizonyosan a főkapitánynak is tetsző pedagógus-szakember hírében állott.⁸

A kassai iskola vezetését 1578 január első felében veszi át. Egy évnél tovább azonban nem dolgozik itt. Mi volt az oka lemondásának?

Néhány hónappal Thoraconymus hivatalba lépése előtt az eltávozott Fröhlich Tamás helyére — *Ruber ajánlására* — Gogreff Mentot hívják meg a német prédikátori tisztség ellátására. Ausztriából érkezik Kassára, s harcos hitvitázó múltra tekint már ekkor vissza. 1570 körül éles vitába keveredik az úrvacsora kérdéséről. Egyik iratának előszavát Selneccerrel, a helvét tanok tekintélyes ellenfelével íratja; s Kassán is a lutheri ortodoxia erőszakos védelmezője lesz.

A rektor s a német prédikátor nehezen férnek meg egymással. 1578. október 2-án az iskola alkalmazottai, Thoraconymus és a két collaborator, panaszt tesznek Gogreff ellen, mert ez őket gyülekezete előtt a szentírás és a szentségek, valamint az egyházi szertartások megvetőinek nevezi. Gogreff Mento védekezése — vagy inkább vádja — az, hogy az iskolamester vonakodott az ő hétköznapi prédikációin részt venni. Ellenfeleit az október 2-i és december 8-i tanácsülések jegyzőkönyvei szerint még „szakramentáriusoknak” is nevezi. Viszont ezt nemhogy kellőképpen, de egyáltalán nem tudja bizonyítani. Thoraconymus Mátyás, hogy az állandósuló veszekedéstől távol tartsa magát, október 2-án maga és segédei részére távozási engedélyt kér, s egyúttal vádjai igazának bizonyítására szólítja fel ellenfelét. A tanács azonban az egy esztendő lejártá előtt sem a rektor, sem a német prédikátor szerződését nem bontja fel. Ezután viszont mindketten elhagyják hivatalukat. Ruber főkapitány 1579 tavaszán magához veszi Gogreff Mentot udvari prédikátornak. Innen ez azonnal nyílt vitákba bocsátkozik a lutheri ortodoxia védelmében.⁹ Thoraconymus — működésének zavartalanabb környezetet keresve — már hónapokkal ezelőtt elhagyta a kassai iskolát.

⁸ Így azt kell hinnünk, hogy Praetorius Dávidnak — legkevesebb harminc év múlva kelt — bejegyzése nemcsak időben, hanem a távozás valódi okait tekintve is téves.

⁹ Gogreff Mento jövetelével éleződtek ki a viszályok Kassán és környékén. A harcias prédikátor igen hamar kálvini „sacramentarius” névvel illette azokat, akik a merev dogmákat finomítani próbálták. 1579-ben, immár másodsorra, kiadja nyolc éve írott hittani munkáját. Új előszavában a Kálvin-féle tanokról, mint a test és lélek pokoli mérgéről, a „sacramentariusokról” mint álnok, alattomos, bélpoklos és veszélyes kalandorokról beszél, kik Luther köpenye alá bújnak, és Melanchthon irataira szemtelenül hivatkoznak. Ez utóbbi vád a viták során később is előfordul még. És valóban: az értelmiség „vakmerő” legjobbjai a merev lutheranus szellemet az idős Melanchthon közvetítő jellegű tanításainak értelmében igyekeztek megváltoztatni. A hivatalos hitvallást védelmezők zaklatása szükségképpen utólrta őket. A megtámadottak közül többen — nyugodtabb körülményeket keresve — a helvét irányt pártfogoló főurak szolgálatába léptek. Az ilyen elhatározás azonban most már tőlük is nyílt színvallást követelt.

4. Sátoraljaújhely. „Panaszolkodási ... Laztochi Nemes Szemeliek ellen”.

Rektori állását föladva prédikátorként dolgozik Újhelyen. Januárban hagyja ott Kassát, e hó 21-én azonban még benyújtja hitvallását Rubernak, s egyben felhívja az akkor szolgálati idejének épp utolsó heteit töltő Gogreff Mentot annak nyilvános, gyülekezet előtti bemutatására. Az újhelyi prédikátorságot sürgető kényszerűségből kell elvállalnia. Csaknem 16 esztendő s hazai működése során csak e szűk hat hónapot töltötte prédikátori tisztségben, másfél évtizeden át az ifjúság tanítására s nevelésére fordította minden figyelmét.

Kassáról Gogreff Mento gyanakvása és zaklatása miatt távozott, de Újhelyen sem volt nyugalma. „Papi meltsogat” durva háborgatásokkal rontották. Bizonyosság erre „Wyhelben Szent Iwan hauan: 1579”-ben fogalmazott tíz panasza. Ezekben az őt, házát, birtokait és szent gyülekezetét ért gorombaságokról panaszokodik.¹⁰ Hét ember neve szerepel ismételtlen e vádokban, azoké, kik hol különféle kiagyalt bosszantással, hol javaira erőszakosan rátámadva megkeserítették lelkészi működését. A tíz közül álljon itt három panasza példának:

„*Első Panasz Laztochi Mihál ellen.* Vízkereszt után ualo első vasarnapon Mikor az kezrethnek az Istennek hazaban, az Istennek igeire giültek, az templom es az cinterem tele leuen, az Cassai had es ott leuen, Laztochi Mihál azt mielte, hogy egy Rakottiasi embert Nagy Estuant az praedicalo szek előtt terdepletet, mykor megh az praediciatot el nem uegeztem, egy ciakannal az földre le uerte es uerbe arzottotta. Ha mielhette é az Istennek hazában ezt, es az Szent gyülekezetben az en papi meltsogom ellen uagy nem keg: lassa... *Harmadik Panasz.* Laztochi Peter Husuet napian, az Istennek hazaban az szent giülekezetben, Holot Judasrol, mint Christus arotatoiarol emlekezem (kiszakadva) az predicalo szegben Istennek szekiben aluan, nagy fel szoual es torokkal, hogy Az Curua aniad az ugymond. — Azert az Istennek hazat, az szent giülekezetet, es papi meltsogomat, es hiremet neuemet, hogy illien szidalommal illette, ezt lassa megh keg: ... *Hetedik Panasz.* Nagy Balint masodik Vasarnapon Husvet utan illien kissebseget es hatalmat chelekedet hazamon, hogy Gazdam aszont hazamhoz Wyhelben keuetuen rakatot uolt fel sakokban felezetet louimnak. Nagy Balint az sakokat kochimon, oduaromon, az ő odvararol latvan, raita futamot kochimra es kochimon az sakokat mint fel forgatta. Illien nagy kwsebseget es hatalmat chelekedet mind magamon, mind felesegemen. — Ennek es törüneit varom keg...”

A mindeddig gondosan tanító, s a vitákat kerülő Thoraconymus Ujhelyre érve vitába bocsátkozik hajdani tanítójával, az akkor selmecebányai lelkész Eberhard Mátyással. A vitatott tételeket ez utóbbi válasziratából ismerhetjük meg. Eszerint Thoraconymus elferdíti az utolsó vacsoráról szóló tanítást, s ily módon eltávolítja a szentségből Krisztus testét és véréét. Két Krisztust állít — vádolja Eberhard — egyet, ki az égben van, s egy másikat, mindenütt jelenlevőt. Thoraconymus Mátyás újabb iratban védelmezi igazát, s az 1579 első negyedében megkezdett vitatkozást — változó partnerekkel — haláláig folytatja immár.

5. Sárospataki működése és az Ortographia

1579 júliusától a sárospataki kollégiumban tanít. Eberhardhoz címzett válasziratát már itt fejezi be. A kálvini „in promissione per fidem” gondolattal válaszol. A kenyér és bor vétele — magyarázza — Krisztussal való egyesülés, de csak a hit által. Hit nélkül senki sem eszi Krisztus testét, a vacsora nem használ semmit, a pusztá kenyér egyedül a földi élet tápláléka. Az epilógusban olvasóihoz szól: az egyetértés hiánya azért olyan szembetűnő közöttük, mert nem mindenki képes felismerni a valót, és istentagadó az, ki nem harcol a felismert igazság mellett. Utóbbi szavaira

¹⁰ Dongó Gy. Géza i. m. 50—54.

támaszkodva választ kaphatunk arra, miért csak Kassáról távozva bocsátkozik írásbeli vitakozásba. Hihető, hogy Sátoraljaújhelyre majd Patakra érkezve nyílt színvallásának mintegy bizonyítása képpen áll ki harcosan a „felismert igazság” mellett. Bizonyos, hogy szepességi működésének idején ő is — mint a hazai lutheránus területen dolgozó filippista kör sok más tagja — mindvégig a merev ortodox lutheri irányzat ellenzékéhez tartozott. Nyílt vitába azonban Kassáról való távoztáig egyszer sem bocsátkozott, ám ezután azonnal vitába száll Eberhard Mátyásnak még 1576-ban megjelent munkájával. Bizonyos az is, hogy jól ismerte a szepességi ellenzékhez tartozó, a hivatalos dogmáknak ellentmondó prédikátorokat. Második vitairatát éppen annak a Hortensius Bálintnak ajánlotta, ki 1581-ben határozottan tiltakozik a „Formula Concordiae” bevezetése ellen, s kit ezért az ortodox lutheránus lelkészek hamarosan eretnekséggel és szakramentariszmissal vádolnak.

Igen sokáig emlékezetes marad a Kassáról távozni kényszerült Thoraconymusnak Gogreff Mento ellenségeskedése. Patakon tanít, mikor 1579. július 29-én levelet intéz Kassa város tanácsához. Ebben olyan bizonyítványt kér a várostól, hogy az előző évben a rektori hivatalt Gogreff összeférhetlensége miatt kényszerült feladni.¹¹ Két okból is szüksége lehetett erre. Részint, hogy bebizonyítsa: hitvallásában sem „Unrecht”, sem akármiféle „Ketzerey” nincsen, távozásának oka az, hogy „felismerte a valót” (azt, amit Újhelyre érve kezd el írásban hirdetni); másrészt hogy a pataki előljáróságnak megmutassa: a kassai rektorságot nem tanítói kötelezettségeinek elmulasztása, vagy hanyagsága miatt kellett elhagynia. — Nem tudjuk, megkapta-e végül ezt a bizonyítványt.

1583 novemberében újra levelet küld a kassai tanácsnak. Azt kéri, hozzák nyilvánosságra latin és német nyelven megküldött dolgozatát, melyben bebizonyítja, hogy nem ő az eretnek, hanem éppen Gogreff Mento, aki miatt évekkal ezelőtt állását veszítette.¹² Késmárkra is elutazik, 1585. július 10-én a lutheránus tábor harcos vezérével, Gradeczi Stansith Horváth Gergellyel szóbeli hitvitát tart a városházán.¹³ Ugyanakkor írásban is folytatja a vitát. Keresi és üdvözlöi a hivatalos dogmákkal nem békülő, szabadabb szellemű elvbarátait. 1586-ban befejezett munkájának¹⁴ előszavában így ír Pilcz Gáspár védelmében: mihelyt a sok képtelenségről értesült, mit a kitűnő, tudós és ájtatos férfitúra ráfogtak, kötelességének tartotta mellette — az egyazon zászló alatt küzdő katonák módjára — sikraszállni. Élesen szól azok ellen, kik vele és másokkal többször vitakozva a legszörnyűbb képtelenségeket álokoskodásokkal bizonyítják.

Gazdag emlékeink maradtak a hitvitázó Thoraconymusról, de pedagógiájáról keveset tudunk. Élete nagy részét az ifjúság nevelésével töltötte, s bizonyos, hogy az alkalmi polemizálásnál erre nagyobb figyelmet fordított. Egyik munkájának ránk maradt sorai nemcsak a kiváló pedagógust, de az alkotó tudóst is idézik. Ez a mű az

¹¹ Német nyelvű levelének néhány sora: „...er (ti. Gogreff) wollte mich aus meiner eigener Confession Ketzerey überzeugen, do ic in aber 21 Januarii für E. E. W. gebetten hab, er solls thun, und mit Fingert zeigen, was Unrecht were in meiner Confession, er es durchaus nicht hat thun wollen...” Kemény Lajos i. m. 324. (Kassai levéltár 3526/119.)

¹² L. Tört. Tár 1891. 166.

¹³ E colloquiumot csak Thököli Sebestyén beleegyezésével rendezhették meg épp Késmárkon. Az 1578 legelejen Kassára került Thoraconymus korábban aligha találkozott személyesen a várúrral. Ez 1583-ban költözhet csak be a késmárki várba. Thoraconymus távoztakor a város még Ruber főkapitány felügyelete alá tartozik, aki 1570-ben zálogba vette Lasky Alberttől. Bizonyos, hogy volt tanítványának és a rektorságban utódjának, Ambrosius Lám Sebestyénnek meghívására jött el vitakozni.

¹⁴ A dolgozat ajánlása Thököli Sebestyénnek szól; megjelent 1587-ben gyűjteményes kötetben (ld. a 18. jegyzetet).

Ortographia.¹⁵ Hálás tanítványa, Újfalvi Imre, hivatkozik rá, és egy részt lemásol belőle pedagógiai tankönyvecskéjébe.¹⁶

„...Idézném itt Matthias Thoraconymus, a boldog emlékezetű nagy tudós, drága tanító-mesterem *Ortographia*-jának néhány szavát, akinek a magyarországi tudós társadalom igen sokat köszönhet. Tizenkilencedik szabályában ezt mondja: A józan ész is azt követeli, hogy különböztessük meg a magánhangzókat a mássalhangzóktól és viszont. Mert amiképpen másképpen érzékeli a fül a magánhangzókat és ismét másképp a mássalhangzókat, úgy írni is másképp kell őket, hogy olvasás közben a szem is meg tudja őket különböztetni...”

6. Halálának ideje

A szakirodalom nyomán rendkívül zavaros, ellentmondásos választ kapunk arra a kérdésre: vajon meddig működhetett Patakon a kiváló tudós-tanár? vajon hol és mikor távozott az élők sorából? Frankl Vilmos szerint 1590-ben még pataki rektor; Kemény Lajos ugyanezt állítja; Zoványi Jenő híres *Cikkei*-ben pedig ezt olvashatjuk: „1588 nyarán visszament Késmárkra rektornak, s itt 1591. még élt, de 1593. márc nem.”¹⁷ Az egykorú nyomtatványok és más dokumentumok alapján azonban egyik álláspont sem látszik helytállóknak.

Thoraconymus Mátyás gyűjteményes kiadásba rendezett vitairatai 1587-ben kerülnek ki a bázeli nyomdából, Beregszászi Péter munkáival együtt.¹⁸ A címlap szerint ekkor még „a pataki gimnázium rektora”, ennek azonban ez évben már sehol nincs nyoma. Műveinek időben legkésőbb keltezett ajánlása 1586 áprilisából való. Későbbi iratáról nem tudunk. Valószínű, hogy e gyűjteményes kiadást nem ő rendezte már sajtó alá. Egykori pataki tanítványa, Deidrich György „Hodoeporicon itineris Argentoratensis...” című munkájában (Strassburg, 1589) hazai tanulmányi helyeinek említése közben már a múltra visszatekintve beszél mind Kassai Császár Györgyről (+1586), mind Thoraconymus Mátyásról. Írja, hogy az új rektor, Pilcz Gáspár is tanította még. Tekintve, hogy Deidrich 1588-ban már Strassburgban van, Thoraconymusnak jóval azelőtt el kellett távoznia Patakról. Tudjuk, hogy Kassai Császár 1586-ban meghal. Deidrich nem tér ki ennek leírására, a róla írott sorokban nem szerepel sem „néhai”, sem „boldogult emlékezetű” utalás. A két nagy hírű pataki tudóst egymás mellett említi, s a következő sorban ezt írja: „Clarum Pimplaei lumen uterque chori”. Feltételezhető, hogy a „Hodoeporicon” írása közben Thoraconymus Mátyás sincs már az élő tanárok sorában. Némileg alátámasztja ezt az is, hogy 1586 második felében „ragályos dögvész” tizedeli meg a kollégium tanári karát. Miskolci Csulyak István latin nyelvű önéletrajzában megemlékezik arról, hogy 1586 elején Patakra megy, ahol Thoraconymus Mátyás volt akkor a rektor, tanártársa pedig Fegyverneki Izsák. Csulyak ezt írja: „... Patakon se vettem meg soká a lábam, mert Magyarországot ragályos dögvész járta be és az embereket halálba küldte. Engem hazaküldött a tanító anyámhoz, de azért meghagyta, hogy szorgalmasan tanuljam

¹⁵ Zoványi szerint e munkája azóta elveszett (i. m. 481.).

¹⁶ Egyetlen példánya: OSzK RMK II 309/a. — Leírása: RMNy 803. — Nagy Kálozi Balázs: *Pedagógusképzés a debreceni főiskolában a XVI. században. II. rész. Szilvásszűzfalvi Imre pedagógiája*. Református Egyház 1968. 1. sz. 18.) figyelmeztetett először az Újfalvi által megőrzött részletre.

¹⁷ L. Frankl. i. m. 148; Kemény i. m. 323; Zoványi i. m. 481; — Csak Szombathi nyomán írott életrajza teszi későbbre, kb. 1586-ra pataki rektorságának befejeztét. (i. m. 412.) Dongó Gy. Géza viszont (i. m. 51.) feltételezi, hogy 1610 körül is élt Patakon.

¹⁸ De controversiis religionis hoc seculo motis adversaria quaedam scripta ... à Petro Berexasio, Varadiensis Ecclesiae in Hungaria Ministro et á Mathia Thoraconymo, Patacinensis Gymnasii Rectore. Edita Cura Joh. Jac. Grynaei. Basileae, Anno Domini 1587. 23 számozatlan és 523 számozott lap.

Crusius görög grammatikáját. Így hát én hazamentem, ő pedig kevéssel azután eltávozott az élők sorából”.¹⁹

Az életkörülmények tisztázására fősorakoztatott tények együttesen arra engednek következtetni, hogy a nagyhírű tudós és tanár, Thoraconymus Mátyás, 1586 közepén valószínűleg meghal. Fiatalon távozott, hisz nem sokkal léphette túl negyvenedik esztendejét.²⁰

*

Nem vállalkozhattam most Thoraconymus Mátyás hazai működésének alaposabb elemzésére. Életkörülményeinek némileg részletesebb megvilágításával az volt a céloom, hogy választ kapjunk néhány, személyét és eszméit érintő izgalmas kérdésre.

A szászországi filippizmus első virágzásának idején tanul Wittenbergben. Melancthon tanainak élményével érkezik vissza hazájába, ahol tanítói állást vállal. Évekig lutheránus területen dolgozik. Vallási tételekről ezidőben nem vitázik; ellenzékiességét a melancthoni pedagógiai elvek követése jelzi. Csaknem egy évtized múltán áll ki *vitatkozva* is a Szepeesség hivatalos dogmái ellen. Közel tíz éven át semmi előzményét nem találjuk későbbi hitvitázó szorgalmának. Első rektorságából, Késmárkról sem „űzhették el” vallási ellenállása miatt. Kassát elhagyva viszont fáradhatatlanul dolgozik vitairatain. Ezek ismeretében az eddigi szakirodalom inkább vitairatait helyezte előtérbe. Véleményem szerint a teológiai disputáció életművében csak epizód. Hazai működésének vizsgálatakor legalább oly nagy figyelemmel kell lennünk *tanári*, s ezzel összefüggő *világi tudományos* munkásságára. Hamis egyoldalúság lenne csak a hitvitázó Thoraconymusról szólni.

A különböző forrásokra támaszkodó, egymástól igen eltérő adatok meglehetősen homályba burkolták életútját. Sajnos túlnyomó többségben még mindig csak közvetett tanúságú bizonyítékokról tudunk, pedig cselekvése rugóinak feltárása, az ellene szóló korabeli vádak higgadt mérlegelése nagy segítséget nyújtana a filippizmus magyarországi hatástörténetének vizsgálatához.²¹

¹⁹ RMKT XVII. szd. II. 285.

²⁰ Thoraconymusról szólva legújabbban Keserű Bálint veti fel életkörülményei tisztázásának fontosságát: *Ujfalvi Imre és az európai „későhumanista ellenzék”*. Acta Hist. Litt. Hung. IX. Szeged, 1969. 18. Véleménye szerint Thoraconymusnak „Sárospatakon sincs maradása (visszatér oda, ahonnan elűzték: Késmárkra!)”. Ha ez így van, valóban izgalmas kérdés, miért tette? Am visszatéréseinek semmiféle bizonyítéka nincs. Egyébként a pataki iskolának egy másik tekintélyes rektora, Pilcz Gáspár, valóban otthagyja Patakot, hogy Márkusfalvára menjen prédikátornak. Ő azonban ekkor veszi fel ismét az írásbeli harcot. Ismerve a késmárki várúr környezetének vitatkozásoktól pezsgő légkörét, megfoghatatlan lenne, miért maradt ki a polemizálásból a hét éven keresztül fáradhatatlanul harcoló Thoraconymus? Vagy ha ő nem is ír, más művekbe utalásképp bizonyára bekerül. Ennek sincs semmi nyoma. Az ezidőben különösképp kiteljesedő vitatkozás — melyben az egyik tábor szilárd központja változatlanul Késmárk, ahová Thoraconymus állítólag visszatért — nevének említése nélkül folyik tovább.

²¹ E kérdés kapcsán sem lényegtelen az az életrajzi korrekció, hogy Thoraconymus Mátyás 1586-ban teljesen eltűnik szemünk elől. Így természetesen nincs köze az éppen ebben az évben kezdődő *második* szászországi és magyarföldi filippista szervezkedéshez. Viszont kiemelkedően fontos alakja az 1570-es évek elején indult, s akkortájt Wittenbergben kemény antiortodox küzdelmekben próbált generációnak.

MATTHIAS THORACONYMUS

Matthias Thoraconymus gehört zu den vornehmsten Repräsentanten der zeitgenössischen Streitigkeiten auf religiös-ideologischem Gebiet in der Zips. Bezüglich seines Lebens und seiner Arbeitsverhältnisse besitzt die Nachwelt fast keine authentischen Dokumente. Zu der realen Wertung seiner Gestalt will dieser Aufsatz mit biographischen Korrekturen und einem Überblick über seine Tätigkeit in Ungarn beitragen. Matthias Thoraconymus studiert an der Universität zu Wittenberg, während der ersten Blütezeit des kursächsischen Melancthonismus. Zu Hause arbeitet er als Gymnasialrektor in Käsmark und später in Kaschau. Jahrelang betätigt er sich auf einem streng nach den Lutherschen Grundsätzen eingerichteten Gebiet. Erst nach neun Jahren hebt er sein Wort gegen die Lutherschen Dogmen auf. Diese theologische Disputation ist diesem Aufsatz nach bloss eine Episode im Lebenswerk von Thoraconymus. Wir sollen unsere Aufmerksamkeit auch seiner „weltlichen“, pädagogischen und wissenschaftlichen Tätigkeit zuwenden. Bis zu seinem Tode unterrichtet er in Sárospatak, wo er sein ganzes Können der Erziehung der Jugend widmet.